

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กองวิชาการ สถาบันพัฒนาบุคลากร, บรรณาธิการ. 2544 พระจันทร์วันเพ็ญ เล่ม 1.

กรุงเทพมหานคร: วัชรออฟเซ็ท.

กองวิชาการ สถาบันพัฒนาบุคลากร, บรรณาธิการ. 2544 ฟ้าสีสุดท้าย.

กรุงเทพมหานคร: แม็คเน็ตพริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์.

ญาติพี่น้อง. 2532. ชีวิตหนึ่งในสกุลวิญญูนันท์กุล. ใน อนุสรณ์นักร่างบารมีพระจิตชัย มหาชิโต.

กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิธรรมกาย.

คณีย์ เทียนพุด. 2541. การบริหารทรัพยากรในทศวรรษหน้า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพดล ขวัญชนะภักดี. 2530. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกายและพุทธสถาน
สันติอโศก ในการเผยแผ่ศาสนาในหมู่เยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

นาคยา แก้วใส และพะออบ พวงน้อย. 2542. การศึกษามหาวิทยาลัยพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยี
สารสนเทศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

ประภาศรี บุญสุข (เรียบเรียง). 2544. คุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง ผู้ให้กำเนิด
วัดพระธรรมกาย. กรุงเทพมหานคร: ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์.

พระธรรมกาย, วัด. 2544. พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงปู่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ผู้ค้นพบ
วิชาธรรมกาย. (ม.ป.ท.). (เอกสารเผยแผ่)

พระธรรมกาย, วัด. 2546. พระธรรมเทศนาโดยพระราชภาวนาวิสุทธิ (หลวงพ่อธัมมชโย),
ณ สภาธรรมกายสากล, วันที่ 19 มิถุนายน 2546. (เทปบันทึกเสียง) วัดพระธรรมกาย.
(เอกสารไม่เผยแผ่)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2542. กรณีธรรมกาย กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระภาวนาวิริยคุณ (หลวงพ่อทัตตชีโว). 2540. ต้นฉบับถอดเทปพระธรรมเทศนาเรื่อง “หลวงพ่อ
วัดปากน้ำ ครูผู้ชี้ทางนิพพานให้ชาวโลก. (ณ สภาธรรมกายสากล วัดพระธรรมกาย
วันอาทิตย์ที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2537.) (เอกสารไม่เผยแผ่)

พระมหาอดิวิธ เศรษฐ์คำ. 2540. อุบาสิกาในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา
บาลี-สันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระมหาสุข สุวีโร. 2539. ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร. 2543. วิกฤติพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรใน
ประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบุญย์ ธรรมชโย). 2544. พรรษาวิสุทธิ. 10,000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์.
- พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบุญย์ ธรรมชโย). 2545. ชีวิตลิขิตได้. กรุงเทพมหานคร:
เอส. พี. เค. เปเปอร์แอนด์ฟอร์ม
- พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบุญย์ ธรรมชโย). 2542. รวมพระธรรมเทศนา 1. กรุงเทพมหานคร:
ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2528. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.
กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พระสมนึก อนันตวรรังสี. 2540. สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคตตามทรรศนะของ
พระผู้นำทางด้านวิชาการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระสุพลินธุ์ จันทาโก และคณะ. 2545. สมุคภาพคุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์
ขนนกขยง. กรุงเทพมหานคร: เอส พี เค.
- พระอดิศร ชวนชาโตและคณะ. 2543. 60 ปีทองของการสร้างบารมีพระภาวนาวิริยคุณ. b
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มาสเตอร์.
- ภัทรพร สิริกาญจน. 2545. รายงานวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนากับการปฏิบัติธรรมของชนชั้นกลางใน
ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
(เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- ภิญโญ สาร. 2526. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- มูลนิธิธรรมกาย. 2533. 20 ปีวัดพระธรรมกาย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธา
การพิมพ์.
- มูลนิธิธรรมกาย. 2545. 29 ปีแห่งการสร้างคนดี วัดพระธรรมกาย. กรุงเทพมหานคร:
ยงวราการพิมพ์
- ยาโน๊ะ โยจิตาเกะ. 2539. ศาสนาประจำชาติของไทยปัจจุบันที่เปลี่ยนไป. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โท สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยโตเกียว. (เอกสารแปลภาคผนวก ข)
- ยาโน๊ะ โยจิตาเกะ. 2543. การเคลื่อนไหวของพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน: การเปลี่ยน

แปลงทางสังคมและการปฏิบัติสมาชิก วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยโตเกียว. (เอกสารแปลภาคผนวก ค)

ราชบัณฑิตยสถาน. 2539. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

ว. วัชรวิทย์. 2540. พระมงคลเทพมณี มหาปุชฌีนาจารย์. กรุงเทพมหานคร: สุขุมวิทการพิมพ์.

วโรพร. 2543. ตามรอยพระมงคลเทพมณี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ). กรุงเทพมหานคร: ฟองทองเอนเตอร์ไพรส์.

วีรสิทธิ์ สิริไตรย์ และ โยธิน แสงวงศ์. 2536. การสนทนากลุ่ม:เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมาน รังสีโยกฤษฎ์. 2541. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงานก.พ.

สิงหล. 2544. บุคคลยุคต้นวิชา ใน ที่ระลึกงานมุทิตาฉลองพัศยศ พระครูสัญญาบัตรชั้นโทพระครูมงคลพัฒนคุณ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์(บน). (ม.ป.ท.)

สุจิตรา พูนพิพัฒน์. 2539. บทบาทของวัดพระธรรมกายในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.

สุทธิพงษ์ เฉลยพจน์. 2533. การศึกษากระบวนการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพัตรา สุภาพ. 2544. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศึกษาธิการ. กระทรวง. 2525. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

สุภางค์ จันทวานิช. 2544. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวานิช. 2544. วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ใน อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ), คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา. หน้า 179, 189-190.

ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

สุภางค์ จันทวานิช. 2543. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เสาวลักษณ์ เปี่ยมปิติ. 2543 เส้นทางใหม่ของคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาคารพิมพ์.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2541. ศาสนทัศน์ชุมชนเมืองสมัยใหม่. วารสารพุทธศาสนศึกษา 5, (มกราคม-เมษายน) หน้า 5-6, 85-87.

อัคคี ศรีทราษัยกุล. 2530. ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธในกลุ่มวัดพระธรรมกาย พุทธสถานต้นคือ โศก และวัดชลประทานรังสฤษดิ์.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อุบาสีกาถวิไล วัตรางกูล. 2544. จากความทรงจำ เรื่องกำเนิดวัดพระธรรมกาย. (ม.ป.ท.)

อารีพันธ์ ศรีอนุสรณ์. 2544. คืนที่พระจันทร์หายไป. กรุงเทพมหานคร: สิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

ภาษาอังกฤษ

Broom and Selznick. 1973. Sociology: a text with adapted readings. New York:
 Haper and Row Publishers.

Donald K Swearer. 1990. Foundamentalistic Movements in Theravada Buddhism. Chicago:
 The University of Chicago Press.

Duncan Mccargo. 1999. The politics of Buddhism in Southeast Asia. In Jeff Haynes (ed.),
Religion, Globalization and political in the Third World, p.220. London: Macmillan
 Press LTD.

Edwim Zehner. 1990. Reform Symbolism of a Thai Middle-class Sect: The Growth and Appeal
 of the thammakai Movement. Journal of Southast Asian Studies Vol. XXi,
 No.2 (September): 402-426.

Erving Goffman. 1968. Asylums. Great Britain: Pelican books.

Harbison, Frederick A. and Myers, Charles A. 1981. Education Manpower of Human Resource.
 New York: McGraw-Hill.

J.L. Taylor. 1990. New Buddhist Movements in Thailand: An Individualalistic Revolution,
 Reform and political Dissonance Journal of Southeast Asian Studies Vol. XXi, No.1
 (March): 135-154.

Jackson. 1989. Buddhism legitimation, and conflict : The political Functions of Urban Thai
 Buddhism. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Mitchell, G Duncan. 1968. A Dictionary of Sociology. Chicago: Aldine.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กองบรรณาธิการ. 2546. มหาอภินิหารนิเวศวิทยา. วารสารกัลยาณมิตร ฉบับพระสังฆาธิการ 14, หน้า 41-43.
- กองวิชาการ สถาบันพัฒนาบุคลากร, บรรณาธิการ. 2544. พระจันทร์วันเพ็ญ เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: วัชรอะออฟเซ็ท.
- คณะกรรมการจัดอบรมธรรมทายาทและอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน. 2525. ธรรมทายาท. กรุงเทพมหานคร: เทพรัตน์การพิมพ์.
- ทศศิวิไล ภิกขุ. 2520. ก่อนไปวัด. กรุงเทพมหานคร: บิวหลวงการพิมพ์.
- ธรรมทายาท. 2543. ธรรมกายในคัมภีร์เถรวาท. กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิคอาร์ตพริ้นท์ติ้ง. นิลส์ เมอร์เคอร์. 2524. บุญ การค้นคว้าถึงแนวคิดของคำว่าบุญในพุทธศาสนาของประเทศไทย. แปลโดย ชาญณรงค์ เมจินทรางกูร. วารสารสังคมพัฒนา 9, (กุมภาพันธ์) หน้า 28-29.
- พระไพฑูริย์ ธรรมวิบุโล. 2545. ครุฑนิกรรม: ฉบับมงคลสูตร. กรุงเทพมหานคร: เอส. พี. เค. เปเปอร์ แอนด์ฟอรัม.
- พระภวนาวิริยคุณ. 2546. ขุมทรัพย์ทางปัญญาจากพระไตรปิฎก: เข้าไปอยู่ในใจ. 43,000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: เซอร์กราฟฟิค.
- พระภวนาวิริยคุณ. 2546. ขุมทรัพย์ทางปัญญาจากพระไตรปิฎก: รัฐศาสตร์เชิงพุทธและบทวิเคราะห์ทักษิณานิคม. 20,000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง.
- พระมหาจิต คุณรมโม. 2545. มหาเปรียญผู้ยิ่งใหญ่. วารสารกัลยาณมิตร ฉบับพระสังฆาธิการ 12, หน้า 43-47.
- พระมหาสมชาย เจริญกิจ. 2540. วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์: ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระสมชาย ฐานวุฑโฒ (เรียบเรียง). 2542. มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท. 500,000 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: ฐานการพิมพ์
- ไพโรจน์ ไชยเมืองจีน. 2544. ความเคลื่อนไหวทางศาสนาของขบวนการธรรมทายาทในสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการศึกษาจากระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัตนมาลา. 2545. อยู่กับยาย. 35,000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์.

สมสุดา ผู้พัฒนา, นาง พันธมนาวิน และสุรพันธ์ เพชรภา. 2543. รายงานการวิจัย: ผลกระทบของโครงการปลูกฝังศีลธรรมด้วยการสอบปัญหาธรรมะ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมสุดา ผู้พัฒนา และจุฬารัตน์ วัฒนะ. 2543. รายการวิจัย: อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดู การไปวัด การรักษาศีล 5 และการนั่งสมาธิต่อความกตัญญูคนเฒ่า. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Carlo Cialdola. 1938. Religions and Societies: Asia and the Middle East. New York: Mouton publishers.

Charles F. Keyes. 1999. Buddhism Fragmented: Thai Buddhism and Political Order since the 1970s. Keynote in 7th. International Conference on Thai Studies Amsterdam, 4-8 July, 1999. (Mimeographed)

Hans-Dieter Evers. 1978. The formation of a social class structure: Urbanization, Bureaucratization and Social Mobility in Thailand. In Peter SJ Chen and Hans-Dieter Evers (eds.). Studies in ASEAN Sociology: Urban Society and Social Change, p. 84-85. Singapore: Chopmen Enterprises.

Jean Comaroff. 1994. Epilogue: Defying Disenchantment; Reflection on Ritual, Power, and History. In Charles F. Keyes, Laurel Kendall and Helen Hardacre (eds.), Asian Visions of Authority: Religion and the Modern States of East and Southeast Asia, pp. 301-314. Honolulu: University of Hawaii Press.

S.J. Tambiah. 1978. Sangha and Polity in Modern Thailand An Overview, In Bardwell L. Smith (ed.), Religion and legitimation of power in Thailand, Laos and Burma, p.111 Pennsylvania: Conococheague Associates.

Yaneo Ishii. 1975. Sangha, State and Society: Thai Buddhism in History. Translated by Peter Hawkes. Honolulu: The University of Hawaii Press.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

นิยามศัพท์ (ภาษาที่ใช้ในวัดพระธรรมกาย)

ในการศึกษาเรื่องวัดพระธรรมกาย มีความจำเป็นต้องเข้าใจศัพท์ที่ใช้กันในชีวิตประจำวันของผู้ที่อยู่ในวัด หรือผู้ที่ไปวัด ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ศัพท์เกี่ยวกับบุคคล

กัลยาณมิตร เป็นคำศัพท์ที่ใช้เรียกผู้ที่มาวัดเป็นประจำสม่ำเสมอ บางครั้งใช้เป็นคำนำหน้าเพื่อเรียกอุบาสก อุบาสิกา หรือกัลยาณมิตร เช่น กัลยาณมิตรสุภัตรา กัลยาณมิตร ทนงศักดิ์ เป็นต้น

ธรรมโฆษก์ หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่แนะนำความรู้เบื้องต้นในการมาวัด และให้ความรู้ธรรมะเบื้องต้นบนรถประจำทางที่วัดจัดรับส่งสาธุชน

พระมหา หรือพระเปรียญ หมายถึงพระสอบผ่านเปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป

เจ้าภาพ หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่บริจาคตานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เจ้าภาพถวายภัตตาหาร เจ้าภาพสร้างพระประจำตัว

ผู้นำบุญ หมายถึง กัลยาณมิตร หรือเจ้าภาพ ที่มาวัดเป็นประจำสม่ำเสมอ และทำหน้าที่ชวนผู้อื่นมาวัดด้วย

2. ศัพท์เกี่ยวกับส่วนงาน

ทานบติ เป็นส่วนงานที่ทำหน้าที่ต้อนรับ และอำนวยความสะดวกแก่เจ้าภาพที่มาถวายภัตตาหาร ณ สภาธรรมกายสากลหลังจาก ประกอบด้วยหน้าที่การต้อนรับ การรับบริจาคตาน จัดเตรียมดอกไม้ถวายพระ และการจัดภัตตาหารแก่เจ้าภาพ

สำนักศรัทธาภิบาล คือส่วนงานที่บริหารงาน และปฏิบัติงานด้านการจัดพิธีกรรม การต้อนรับ การอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มาวัด เป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกและรักษาธรรมาภิบาล

สำนักกัลยาณมิตรสากล คือส่วนงานที่ทำหน้าที่ดูแล ติดต่อ ประสานงานในการมาวัด การมาทำบุญของสาธุชน กัลยาณมิตร หรือผู้นำบุญ

สำนักสาธารณูปการ คือส่วนงานที่ทำหน้าที่ดูแลการสร้าง การซ่อม และการบำรุงรักษาอาคารภายในวัด รวมทั้งระบบไฟฟ้า น้ำประปา และโทรศัพท์

3. ศัพท์เกี่ยวกับกิจกรรม

การหล่อหลอม คือ การอบรม และฝึกของบุคคลากรด้วยการฟังธรรม การนั่งสมาธิ การทำความสะอาดเสนาสนะ และเข้าร่วมไปถึงการฝึกอบรมนอกสถานที่ เช่น การเข้าค่ายเพื่อหล่อหลอมความอดทน เป็นต้น

การขัดวิมาน คือการขัดห้องอาบนํ้า ห้องสุขา คำว่า วิมาน วัดใช้เรียกห้องนํ้า ห้องสุขาต่าง ๆ

วัฒนธรรมชาวพุทธ เป็นชื่อวิชาที่ใช้ในการอบรมพระภิกษุ สามเณร หรือบุคลากรใหม่ ในด้านการดูแลรักษาปัจจัย 4 ซึ่งมีขั้นตอนรายละเอียดที่มีรูปแบบการปฏิบัติที่เหมือนกัน

รับบุญ คือกิจกรรมที่สมาชิกภายในวัดทำงานให้วัดในด้านต่าง ๆ เช่นทำความสะอาดห้องสวดมนต์ จะเรียกว่า รับบุญทำความสะอาดห้องสวดมนต์ หรือรดน้ำต้นไม้ ก็เรียกว่ารับบุญรดน้ำต้นไม้ การรับบุญ จึงมีการ “แบ่งบุญ” เพื่อช่วยกันทำความสะอาด อย่างทั่วถึงด้วย

นั่งธรรมะ หมายถึง การนั่งสมาธิ

4. ศัพท์ที่เป็นค่านาม

เพชรพลอย คือขยะ ดុងที่ใส่ขยะเรียกว่า “ดุงเพชรพลอย” ถังขยะเรียกว่า ถังเพชรพลอย การเก็บขยะ จึงเรียกว่า การเก็บเพชรพลอย เป็นต้น

มูทิตา คือการแสดงความยินดีกับพระภิกษุสงฆ์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานแสดงมูทิตา เปรียญธรรม 9 ประโยค เป็นต้น

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ศาสนาประจำชาติของไทยปัจจุบันที่เปลี่ยนไป

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา

โดย ยาโนะ โยชิตากะ (Yano Yoshitake) มหาวิทยาลัยโตเกียว พ.ศ. 2539

บทคัดย่อ

Page 1

P.1 ในยุคสมัยใกล้ปัจจุบันในประเทศไทย ได้มีความเคลื่อนไหวมากมายซึ่งอยู่พ้นจากกรอบของความคิดเดิรว่าที่เป็นมาแต่เดิม ๆ ในบรรดาความเคลื่อนไหวเหล่านั้นตัวอย่างเช่น การพัฒนาชนบทหรือการช่วยเหลือฟื้นฟูกลุ่มผู้ศึกษาเสียดคิดเป็นต้น นี่เป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มหนึ่ง

อีกรุ่นหนึ่ง คือจากจุดยืนทางด้านกึ่งลัทธิสังคมนิยม และวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างการปกครองสงฆ์ และโครงสร้างของระบบสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

อีกรุ่นหนึ่ง เป็นการเคลื่อนไหวทางด้านศาสนา โดยเน้นการอธิบายคำสอนในพระพุทธศาสนาแบบใหม่ (การตีความ อธิบายคำสอนแบบใหม่) หรือการปฏิบัติธรรมแบบใหม่ (หลักปฏิบัติ)

p.2 ในกระบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวในเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางได้ส่งผลกระทบต่อเป็นคลื่น ไม่เฉพาะในวงการพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ส่งผลรวมต่อสังคมไทยทั้งหมด เช่น

-ท่านพุทธทาสได้วิพากษ์วิจารณ์พระพุทธศาสนาที่มีมาแต่เดิมในปัจจุบัน วิเคราะห์ในแง่การตีความหมายคำสอน และเสนอแนวการตีความของตัวเองขึ้นมา

-กลุ่มที่สองคือสันติอโศก คล้ายท่านพุทธทาส คือได้วิพากษ์วิจารณ์สังคมสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แล้วตัวเองคล้ายปลีกจากสังคมสงฆ์ออกมา มีการนำเสนอรูปแบบของพระพุทธศาสนาในรูปแบบเฉพาะของตัวเอง ภายหลังจากนั้นพระสงฆ์ในกลุ่มของสันติอโศกถูกบังคับให้ลาสิกขาทั้งหมด ในปัจจุบันขณะที่เขียนวิทยานิพนธ์นี้ การเคลื่อนไหวของสันติอโศกเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมายหรือเปล่า ยังเป็นเรื่องที่อยู่ในศาล (พ.ศ. 2539)

-อีกรุ่นคือกลุ่มธรรมกาย ซึ่งได้สอนสมาธิโดยมีรูปแบบการสอนสมาธิที่แตกต่างไปจากเดิม และได้พยายามเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปอย่างกว้างขวาง ได้สมาชิกใหม่ ๆ จำนวนมากจากนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งในกระบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ ทั้ง ๓ แบบ เป็นลักษณะของ

p.3 พุทธศาสนาที่มีรูปแบบแตกต่างจากพระพุทธศาสนาในหมู่ประชาชนทั่วไปทั้งในชนบท และกลุ่มพุทธกระแสหลักแต่เดิม ซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม

ในการวิจัยฉบับนี้จะให้ชื่อพุทธศาสนาใหม่ ๆ เหล่านี้ว่า “พุทธศาสนาชุมชนเมือง” พุทธศาสนาชุมชนเมืองนี้ จะมีลักษณะแตกต่างจากลักษณะของพุทธที่มีมาแต่เดิม โดยมีลักษณะเฉพาะตัวไม่ว่าในด้านการตีความคำสอนของพุทธศาสนา ด้านรูปแบบของการปฏิบัติธรรม หรือเนื้อหาการปฏิบัติ จะมีลักษณะเฉพาะตัว

*เมื่อมองในด้านของรูปแบบ กลุ่มหนึ่งจะเป็นประเภทที่มุ่งจะเปลี่ยนแปลงพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่เดิมทั้งหมดของไทย โดยมองจากสภาพปัจจุบันและวิพากษ์วิจารณ์พุทธศาสนาแต่เดิม จากนั้นก็

หน้า 1

นำเสนอว่า พุทธศาสนาที่แท้จริงที่ถูกต้องควรจะต้องเป็นอย่างไร และวิพากวิจารณ์พุทธแต่เดิมนั้นว่าไม่ใช่ ผิดไม่ถูกต้อง หัวใจจะแก้ไขการคณะสงฆ์ และการเผยแผ่ทั้งหมด ให้เป็นไปตามความคิดของตัวเอง

*อีกกลุ่มหนึ่งแม้ว่าจะมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมแบบใหม่ ๆ แต่ไม่ได้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงกรอบของพุทธศาสนาที่มีมาแต่เดิม เพียงแต่ว่าได้ปรับปรุงรูปแบบบางอย่าง บางประการ โดยยังคงอยู่ในกรอบของพุทธศาสนาแต่เดิม ทดลองปรับปรุง เพื่อหวังว่าจะนำไปสู่การทำให้เกิดความตื่นตัว ความศรัทธาของพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยรวม

กลุ่มแรกเป็นหัวปฏิรูป คือกลุ่มท่านพุทธทาส และสันตือโสภ ส่วนกลุ่มหลังคือกลุ่มธรรมกาย

p.4

ลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนาชุมชนเมือง ทั้งในด้านของคำสอนและการปฏิบัติมีลักษณะ คือ

๑. การปรับตัวต่อลัทธิเหตุผลนิยมในยุคปัจจุบัน

๒. การที่สงฆ์และฆราวาสเคลื่อนใกล้เข้ามาหากัน ช่องว่างระหว่างทั้ง 2 ถูกบีบแคบเข้าหากัน ในกลุ่มทั้ง ๓ กลุ่ม ทั้งพุทธทาส สันตือโสภ และธรรมกาย ปฏิเสธเรื่องเกี่ยวกับอำนาจ เหวี่ยงมนต์คาถา แต่ท่านพุทธทาสปฏิเสธค่อนข้างสิ้นเชิง และตีความทัศนะการมองโลกและชีวิตในพุทธศาสนา ไปในด้านจิตวิทยา เช่นนิพพานทุกขณะจิต (ไม่ใช่ว่านิพพานเป็นอีกภูมิหนึ่ง) และอยู่บนจุดยืนที่ทุกอย่างเป็นเหตุผล นักวิชาการจะชอบการตีความดังกล่าว

กลุ่มสันตือโสภไม่ได้ตีความแบบรุนแรง เท่ากลุ่มพุทธทาส แต่ว่าได้วิพากวิจารณ์ถึงความไม่สมเหตุสมผล หรือความไม่ถูกต้องของการปฏิบัติธรรมที่มีมาแต่เดิม ในอีกด้านหนึ่งผู้นำของสันตือโสภ เฉพาะท่านโพธิรักษ์องค์เดียว ถือว่าเป็นการมาเกิดใหม่ของศิษย์พระคณาตต เหมือนศิษย์คนสำคัญของคณาตตกลับชาติมาเกิดใหม่ เพราะฉะนั้นจะสามารถรู้ศัพท์ความหมายภาษาบาลีได้ด้วยตัวเอง เหมือนการหุ้ครูภายในด้วยตัวเอง มีความรู้ภาษาบาลีที่รู้ตีความได้เฉพาะตัว เพราะฉะนั้นหากมองในแง่นี้สันตือโสภโดยเฉพาะตัวผู้นำก็มีความไม่สมเหตุสมผลเฉพาะจุด คนอื่นจะเป็นในเชิงสมเหตุสมผล

ในกรณีของกลุ่มธรรมกาย มีจุดยืนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มพุทธตามจารีต ตามประเพณี ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับกฎ

page 2 แห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด ภพภูมิ นรกสวรรค์ และคนต่าง ๆ สามารถสัมผัสสิ่งเหล่านี้ได้โดยการปฏิบัติธรรม

p.1

แต่เดิมสงฆ์มุ่งความหลุดพ้น ส่วนฆราวาสมุ่งเน้นการทำบุญ และเรื่องการเงินเกี่ยวกับพิธีกรรม มีมนต์ มีคาถา อะไรต่าง ๆ โดยแยกสงฆ์กับฆราวาสออกจากกัน สงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้สวดมนต์เจริญพุทธมนต์ ทำหน้าที่ที่มีอำนาจอยู่ในตัวลึกลับเพราะมุ่งเน้นนิพพาน ส่วนฆราวาสเองต้องพึ่งสงฆ์ด้านนี้ และตอบแทนสงฆ์ด้วยการทำบุญ นั่นคือรูปแบบของความสัมพันธ์ของสงฆ์และฆราวาสแต่เดิมในสังคมไทย ซึ่งความสัมพันธ์อันนี้ค่อย ๆ มีการเปลี่ยนแปลง และเคลื่อนเข้ามาหากันระหว่างสงฆ์และฆราวาส โดยการแยกหน้าที่ 2 กลุ่ม

อย่างท่านพุทธทาส ได้ตีความเรื่องคำว่า “นิพพาน” ที่มีมาแต่เดิมและขยายให้กว้างขึ้น โดย

รวมไปถึงโลกของนรवास (คฤหัสถ์, ผู้ครองเรือน) ด้วย สามารถมุ่งนิพพานได้เหมือนกัน (เพราะนิพพานคือความเย็นทุกขณะจิต) ขยายความเรื่องนิพพานให้กว้างออกไปสู่สังคมของคฤหัสถ์ด้วย คือ

นิพพานไม่ใช่เรื่องของพระอย่างเดียว เป็นเรื่องของนรवासอีกด้วย

ส่วนสันติอโศกได้สอนว่า แม้การทำงานหนัก การขยันขันแข็ง ในการครองชีพของคฤหัสถ์ หรือการเผยแผ่ศาสนา ก็คือการปฏิบัติธรรม

ส่วนของธรรมกายยังสนับสนุนบทบาททั้งของสงฆ์และนรवास ทั้งสองส่วนอยู่ไม่นำมารวมกันเหมือน 2 กลุ่ม คือสงฆ์ทำหน้าที่สงฆ์ และนรवासทำหน้าที่นรवास แต่จุดเชื่อมต่ออยู่ที่การปฏิบัติธรรม และแม้ในชีวิตการครองเรือนของคฤหัสถ์ก็สามารถปฏิบัติธรรมได้ และควรศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาด้วย ไม่ใช่ทำบุญอย่างเดียว ต้องปฏิบัติธรรม และศึกษาคำสอนด้วย นี่คือกลุ่มธรรมกาย

p.2 นอกจากนี้พุทธศาสนานิกายในเมือง จะแตกต่างจากพุทธศาสนาที่มีมาแต่เดิม ที่เห็นในชนบทต่าง ๆ ที่ว่า มีความสัมพันธ์กันในชุมชนเล็ก ๆ เช่นในหมู่บ้าน ในตำบล ก็จะมี ความผูกพันกัน สัมพันธ์กัน ระหว่างวัดกับชาวบ้าน เจ้าอาวาส มัคทายก กรรมการ ผูกพันโยงใยกันตามท้องถิ่นเล็ก ๆ มีความสัมพันธ์กันในพื้นที่ ครอบคลุมกันในสังคมเล็ก ๆ เช่นนั่นเอง

p.3 แต่ว่าในกลุ่มพุทธศาสนานิกายในเมือง จะข้ามลักษณะสังคมเล็ก ๆ เหล่านี้ไป แต่ว่ามีลักษณะของความเป็นสากลมากกว่า โดยการใช้สื่อในวงกว้าง มุ่งไปยังชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่จำกัดท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง เหนือ ใต้ ออก ตก และเผยแพร่ไปสู่กลุ่มชนเหล่านี้ และทรงอิทธิพลต่อพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย แม้ว่ายังไม่มากนักก็ตาม แต่ก็ทรงอิทธิพลต่อภูมิภาคพื้นที่ต่าง ๆ

แต่ว่าการขยายของพุทธในเมืองที่ว่า ในด้านหนึ่งมันข้ามแค่ความผูกพันในท้องถิ่นเล็ก ๆ แบบพุทธในชนบทแต่เดิม บางครั้งได้แผ่ขยายไปถึงต่างประเทศก็จริง ในอีกแง่หนึ่งก็ได้แสดงถึงความผูกพันและยึดมั่นกับความเป็นพุทธในประเทศไทยอยู่

ยกตัวอย่างเช่น ทั้งพุทธทาส และสันติอโศก สิ่งทั้ง ๒ กลุ่มพยายาม จะเน้นย้ำ จะวิพากษ์วิจารณ์อะไรก็แล้วแต่ จะมุ่งวิพากษ์วิจารณ์พุทธเถรวาทในประเทศไทย และพยายามเปลี่ยนพุทธในประเทศไทย ยังไม่ถึงกรอบของการเปลี่ยนพุทธเถรวาทของโลก แม้แต่ท่านพุทธทาสเอง ก็ยังเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ไทย เป็นพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ระดับสูงพอสมควร

แต่สันติอโศก แม้จะแยกตัว และปลีกจากคณะสงฆ์แล้ว แต่ก็พยายามจะบอกว่าสิ่งที่ตัวเองพยายามทำเป็นการพยายามกลับไปสู่พุทธเถรวาทที่แท้จริง ส่วนธรรมกายไม่คิดจะไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดในกรอบของการคณะสงฆ์ แต่ว่าได้พยายามทำให้เกิดการตื่นตัว เกิดการศึกษาคึกคักขึ้นในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมทั้งหมดในกรอบของสังคมสงฆ์ที่มีอยู่เดิม ได้พัฒนาการทำงานของตัวขึ้นมา และมุ่งเน้นนำไปสู่การตื่นตัวของคณะสงฆ์ไทยทั้งหมด

สิ่งที่เห็นอย่างชัดเจนในการเคลื่อนไหวของทั้ง ๓ กลุ่ม ซึ่งมีลักษณะร่วมคือ มีสงฆ์เป็นแกน ซึ่งมีความคิดหลักของพุทธเถรวาทในประเทศไทย สิ่งนี้คือลักษณะพิเศษ

p. 4

ลักษณะพิเศษของพุทธชุมชนเมืองเหล่านี้ ได้เกิดขึ้น และพัฒนาไปด้วยเหตุปัจจัยหลายแนว

คิด คือ

๑. เป็นการแสดงออกถึงความต้องการทางด้านการเมืองของชนชั้นกลางในเมืองหลวง อยากร่วมร่วมทางการเมือง

๒. เป็นการปรับตัวเพื่อรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็ว

๓. เป็นอิทธิพลของกลุ่มธรรมยุติ ซึ่งเป็นกลุ่มปฏิรูปทางพุทธศาสนาของประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นกลางศตวรรษที่ ๑๙

๔. เป็นการปรับตัวเพื่อป้องกันการเสื่อมถอยของพุทธศาสนา

จากงานวิจัยทั้งหลายส่วนใหญ่ มักจะพูดถึง 4 ประเด็น ผู้เขียนไม่ค่อยเห็นด้วยกับในข้อแรกซึ่งไม่น่าจะเกี่ยวกันเท่าไร อีก ๓ ข้อต่อมามีพื้นฐานที่เห็นด้วย

งานวิจัยที่ทำกันมา ส่วนใหญ่พูดถึงสาเหตุที่มีการเคลื่อนไหวพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นมา เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ กัน แม้ผู้วิจัยจะเห็นด้วยใน ๓ ข้อก็ตาม แต่ผลงานวิจัยที่ผ่านมา มีปัญหาอยู่อันหนึ่งก็คือ มักจะขาดการศึกษาและวิเคราะห์ถึงการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย คือดูแต่สภาพปัจจุบันไม่ได้ดูถึงรากฐานว่ามาอย่างไร ซึ่งสภาพระบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย และรากฐานของวัฒนธรรมทางศาสนา ได้ก่อรูปขึ้นมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ (คำว่าวัฒนธรรมทางศาสนาที่ก่อรูปขึ้นมาทำไมพูดว่ามีมาใน ค.ศ. ที่ 20 หมายถึงว่า การอาราธนาศีลเหมือนกันทั้งประเทศแบบเดียวกัน การสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็นเหมือนกัน บทเจริญพุทธมนต์เหมือนกัน ทำให้เป็นมาตรฐานเหมือนกันทั่วประเทศ เริ่มเกิดคอนมิทรบ. สงฆ์ขึ้นมา มีการจัดระบบการปกครองขึ้นมาใหม่ แต่ก่อนต่างคนต่างทำ ซึ่งมีรูปแบบไม่เหมือนกัน) พอไม่ได้มีการวิเคราะห์ถึงประเด็นเหล่านี้ แม้ว่าจะสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ ว่ากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีการรวมตัว มีการทำงานคึกคัก เติบโตขึ้นมาได้ก็ตาม แต่จะไม่สามารถพูดถึงเรื่องที่ว่า มีการพัฒนาแนวความคิดมาได้อย่างไรหากพิจารณาเฉพาะหน้าไม่ดูถึงประวัติศาสตร์ ทำให้ไปพิจารณาว่าเพราะว่าสังคมเมืองมีการเปลี่ยนไป คนมาเข้าเมือง เกิดชนชั้นกลางเข้ามาใหม่ เลยลักษณะสังคมเปลี่ยน คนอยู่ในชนบทคุ้นกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ มาอยู่ในกรุงเทพ ไม่มีวัดไหนคุ้นถ้าตัวเองมาจากต่างถิ่น มันไม่ถูกผูกพันด้วยภูมิภาคท้องถิ่นเล็ก ๆ อีกแล้ว เพื่อนบ้านก็แปลกหน้า เขาจะวิเคราะห์วิจารณ์กันเช่นนี้ แต่พอสังคมเมืองเกิดขึ้นผู้คนหลั่งไหลมาจากที่ต่าง ๆ กันมา มีการเปลี่ยนแปลงเขาจะวิพากษ์วิจารณ์กันแบบนี้ สังคมแบบนี้เริ่มเกิดขึ้นมาตั้งแต่อารยธรรมตะวันตกเข้ามาในศตวรรษนี้ สังคมการค้า ทุนนิยมเข้ามา สังคมเริ่มเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม สังคมเกษตรกรรมอยู่ตามท้องถิ่นภูมิภาค พอเป็นอุตสาหกรรมก็มีการค้า การผลิตต้องอยู่ในเมือง พอสังคมเปลี่ยน ศาสนามันก็เปลี่ยนตามไปด้วย ถ้าคนไหนไม่ศึกษาตามประวัติศาสตร์ก็จะเห็นภาพเช่นนี้ แล้วพอจะตอบได้ว่า ทำไมถึงได้มีขบวนการกลุ่มอย่างนี้เติบโตมาได้ คึกคักขึ้นมาได้อย่างไร เพราะอะไร แต่ไม่สามารถสาวไปหารากในอดีตได้ว่ามันมีจุดเริ่มต้นมาได้อย่างไร และพัฒนาการมาได้อย่างไร มองเห็นได้ในแค่ปัจจุบัน แต่สาวไปหารากฐานไม่ชัด

แท้จริงสาเหตุเพราะว่า การเคลื่อนไหวอย่างคึกคักในแฉ่งมวลาชน ในยุคกลางปี ๑๙๖๐ (พ.ศ. ๒๕๐๖) แต่ว่าแนวความคิดของมัน มันมีหน่อตั้งแต่ครั้งแรกของศตวรรษที่ ๒๐ เกิดหน่อขึ้นมาแล้วและพัฒนาอย่างคึกคักถึงตอนนี้

หน้า 4

page 3 p.1 อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า พุทธศาสนาแบบชุมชนเมืองไม่มีสำนักของพุทธเถรวาทไทย พุทธเถรวาทไทยมีอยู่ในใจของพุทธชุมชนเมืองอยู่บนพื้นฐานเช่นนั้น มีการเคลื่อนไหวที่จะเปลี่ยนแปลงพุทธไทยเป็นตัวหลัก ในประเด็นที่ตัวเองเห็นว่าสำคัญ ซึ่งสำนักตรงนั้น ไม่ใช่สำนักแบบพุทธตามหมู่บ้าน หรือพุทธในชนบททั่ว ๆ ไป พุทธชนบทจะไม่คิดเช่นนั้น เขารู้สึกว่าพุทธก็คือวัดของเขาในหมู่บ้าน ในตำบลของเขา เขามองอยู่แค่นั้น เขาไม่ได้มองว่าพุทธในเมืองไทยต้องเป็นเช่นนั้น เช่นนี้ แต่ในพุทธชุมชนเมืองไม่ใช่อย่างนั้น เป้าในใจของกลุ่มพุทธชุมชนเมืองเหล่านี้จะเป็นเป้าคือพุทธไทย เป็นขอบเขตที่กว้างกว่า มองเป็นภาพกว้าง ออกไปในเชิงนามธรรม หากเป็นพุทธในชนบทเป็นรูปธรรม หูคจึงพุทธมองเห็นเป็นวัด โบสถ์ วิหาร หลวงพ่อ ศาลาการเปรียญ พระรัตนตรัย เห็นภาพชัด หากเป็นพุทธชุมชนเมือง ภาพกลายเป็นนามธรรม เป็นพุทธในประเทศไทย ขอบเขตกว้างกว่า พอขอบเขตกว้างจึงออกในเชิงนามธรรมมากกว่า

p.2 ถามว่าสำนักในพุทธศาสนาแบบนี้ การเกิด และการแพร่หลาย เริ่มต้นมาจาก ศตวรรษที่ ๒๐ ที่ได้มีการตรา พรบสงฆ์ ครั้งแรกสมัย ร. 5 ประมาณ รศ. ๑๒๑ ปี ๑๙๐๑ เริ่มมาจากตอนนั้น
ทำไมจึงพูดเช่นนั้น เพราะก่อนหน้านั้นในประเทศไทยไม่มีองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ปกครองวัดทั่วประเทศ แต่ละวัดอิสระที่พอมีอำนาจทางการเมืองเข้าไปดูแลใกล้ชิด ก็คือวัดหลวงในขอบเขตรอบ ๆ เมืองหลวง ถ้าเป็นวัดราษฎร์ การทำงานทุกอย่างอยู่นอกขอบเขต ดูแลกันเอง ทำงานอิสระ ไม่มีเจ้าคณะตำบล พรบ.สงฆ์ไม่มี ทุกอย่างปกครองด้วยพระธรรมวินัย โดยระบบการปกครองสงฆ์ในระดับทั่วประเทศ ได้ เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการสร้างระบบทางสังคมให้ทันสมัยในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นระบบราชการ ระบบการศึกษา โดยการปรับปรุงระบบต่าง ๆ ในเมืองไทยให้ทันสมัย ในของสงฆ์เองก็ได้มีการสร้างระบบการปกครอง และการตรากม.ของสงฆ์ขึ้นมา

p.3 แต่ทว่าการสร้างการปกครองสงฆ์ ไม่ได้หมายถึงว่าเป็นการสร้างศาสนาประจำชาติขึ้นมา ในชนบทเอง วัดต่าง ๆ ก็มีปัญหาของตนเองอยู่ ไม่ว่าจะวัด หรือชาวบ้าน มีการปฏิบัติ หรือความเชื่อ ความคิดที่แต่ละแห่งมีความเชื่อต่าง ๆ กันไป เป็นปัญหาในพื้นที่นั้น ไม่ใช่ปัญหาโดยรวมของประเทศ คือเป็นเรื่องเฉพาะที่ แต่ที่เกิดขึ้น และทำให้เป็นเอกภาพกันจริง ๆ จึง คือแถบกรุงเทพฯเท่านั้น แม้มีพรบ.สงฆ์ขึ้นมาก็ตาม ในชนบทจริง ๆ ยังคิดความเป็นอิสระ แต่ละที่แต่ละแห่งยังมีลักษณะเฉพาะ ๆ ของคน แต่ละที่มีประเพณีนิยม พิธีกรรมที่นิยมเฉพาะของคนไป เพียงแต่ว่ามีโครงสร้างการปกครองสงฆ์ พรบ.สงฆ์มาครอบไว้ มีแต่ในเขตเมืองหลวงกับปริมณฑล ที่มีระบบกึ่ง ๆ ศาสนาประจำชาติเกิดขึ้น และจิตสำนึกเกี่ยวกับเรื่องที่ว่า เป็นศาสนาของประเทศเราได้เกิดขึ้นมาอย่างชัดเจน เพราะฉะนั้นโดยที่ไม่รู้ตัว แต่ละกลุ่มจะทำเรื่องอะไร ๆ ก็ออกไปในเชิงว่าวิจารณ์ก็วิจารณ์พุทธเมืองไทย การตีความคำสอนของพุทธในเมืองไทย ระบบการปกครองสงฆ์ในเมืองไทย จะปรับปรุง ปฏิรูป ปฏิวัติ พัฒนาการก็อยู่ในกรอบนี้โดยไม่รู้ตัว

p.4 ในด้านหนึ่งการทำให้พุทธ (พุทธเป็นศาสนาประจำชาติขึ้นมา) เป็นเอกภาพขึ้นมา โดยผู้มีอำนาจทางการเมือง คือรัฐบาล และผู้มีอำนาจทางศาสนา คือ คณะกรรมการเถรสมาคม โดยกลุ่มผู้มีอำนาจทั้ง 2 ด้านเอง คือการเมือง และศาสนา ต้องการทำให้พุทธศาสนาเองมีความเป็นเหตุเป็นผล และมีความถูกต้อง (ความชอบธรรม) คือให้พุทธกระแสหลักมีการสถาปนา ตัดสินว่าอันนี้ถูก อันนี้ไม่ถูก มีเจตนาเช่นนี้เหมือนกัน แต่ทำได้ไม่สมบูรณ์คือ ได้เพียงบางส่วน เห็นได้จาก การไม่ปฏิเสธ เรื่อง

หน้า 5

ตั้งศักดิ์สิทธิ์เช่นอำนาจทางเวทย์ พิธีกรรมเชิงเวทย์มนต์ พิธีกรรมการสวด การเจิม การปาย ยังยอมรับกันอยู่

นอกจากนี้การสถาปนาพุทธกระแสนหลัก ระบบที่สร้างขึ้นเน้นเกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างการปกครองมากกว่า คือ เจ้าคณะจังหวัด อำเภอ แต่ไม่ได้เน้นไปถึงด้านเนื้อหาคำสอน โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติธรรมอยู่นอกเหนือการควบคุม แล้วแต่ใครปฏิบัติเป็นเรื่องเฉพาะตัว

p.5 ในสภาวะการอย่างนี้ ท่านพุทธทาสเองก็ได้เน้นการเคลื่อนไหว เพื่อแสวงหาการนำไปสู่ความเป็นเหตุผล และความถูกต้องของชอบธรรม เพื่อให้หนักวิชาการและคนรุ่นใหม่ยอมรับได้

หากมองจากแง่มุมนี้แล้วในความหมายคือ การเคลื่อนไหวของพุทธทาสเอง เคลื่อนไหวภายใต้จิตสำนึกของศาสนาหลักของชาติ พิจารณาว่าเอกภาพที่ถูกต้องมันคืออะไร โดยไม่รู้ตัวท่านพุทธทาสก็ยังทำงานในกรอบของคำว่า เอกภาพของพุทธศาสนาหลักของประเทศไทย จริง ๆ ท่านพุทธทาสก็พยายามทำงานแสวงหาสิ่งนี้ และพยายามตีความให้สมเหตุสมผล ให้อยู่ในกรอบของตรงนี้

ส่วนท่านโพธิรักษ์ ซึ่งเป็นผู้นำของสันติอโศก ก็ได้รับอิทธิพลจากท่านพุทธทาส และเคลื่อนไหวอยู่ภายใต้กรอบของ “พุทธศาสนาหลักของประเทศไทย” เหมือนกันและก็นำเอกภาพที่ถูกต้องที่พูดถึงกันว่า ต้องทำอย่างที่ท่านทำ ฉันทิคนิ เช่นเดียวกับ สันติอโศกคิดแบบหนึ่ง พุทธทาสคิดแบบหนึ่ง และสันติอโศกคิด โดยได้รับอิทธิพลของท่านพุทธทาส

และเหตุที่ความคิดเหล่านี้เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวง เพราะว่าจากแนวคิดพุทธศาสนาประจำชาติ หลักของชาติเจริญเติบโตมากที่สุดในเมืองหลวง ส่วนชนบทจะเป็นอิสระ มีลักษณะเฉพาะ ๆ ไม่มีลักษณะท้องถิ่นในเมืองหลวง เพราะคนเข้ามาจากทุกทิศทุกทาง เพราะฉะนั้นในเมืองหลวงจึงเป็นแหล่งรวมของแนวความคิดที่เป็นพุทธศาสนาของชาติ และจึงเกิดการแสวงหาว่าส่วนที่เป็นของชาติที่ถูกต้อง เป็นแบบไหน

p.6 ในกรณีของธรรมกาย ในเรื่องเกี่ยวกับการเกิดของแนวคิดต่าง ๆ นานา ไม่ได้เกี่ยวกับความเป็นสังคมเมืองอะไรต่าง ๆ เท่าไร แต่การพัฒนาเกี่ยวกับเรื่องวิธีการปฏิบัติธรรมแบบเฉพาะของตัวเองนั้น เกิดขึ้นได้เพราะว่าความใจกว้างของระบบ ที่ว่าศาสนาหลักของชาติ (ระบบศาสนาประจำชาติเน้นในด้านการปกครองสงฆ์ ไม่ได้ก้าวล่วงไปถึงการตีความคำสอน หรือทุกแห่งจะต้องทำเหมือนกันหมด หลักปฏิบัติ เลขทำให้การปฏิบัติแบบธรรมกายเกิดขึ้นมาได้) ไม่ว่าจะเป็นหลักปรัชญา

นั่นคือธรรมกายเองก็เป็นกลุ่มที่อยู่ในระยะใกล้มาพร้อมประชาชนที่มากได้สำเร็จ แม้ในด้านเกี่ยวกับคำสอนก็ตาม ก็ได้พยายามที่จะทำให้หลักปฏิบัติของตัวเองเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดีความได้ ตามหลักศาสนาประจำชาติด้วย (เช่นคำว่าธรรมกาย มีอยู่พระไตรปิฎก และในพุทธศาสนา)

page ๑๒๓

p.3 วัดพระธรรมกายรักษาหลักปฏิบัติตามประเพณีเอาไว้ ในขณะที่สภาพวัดในปัจจุบันไม่น่าเข้าวัดพระธรรมกายสร้างวัดเพื่อมีเป้าหมายดังกล่าว และการมีการกำหนดเวลาของกิจกรรมที่แน่นอน สร้างสภาพแวดล้อมของวัดให้ดี ทั้งการบริหารและการเผยแพร่ การทำตรงนี้ไม่ใช่การมุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนแปลงของสงฆ์ หรือเปลี่ยนแปลงคำสอน แต่คือเป้าหมายของธรรมกาย

หน้า 6

เพราะฉะนั้น ธรรมกายจึงมุ่งไปในกรอบของสงฆ์ที่มีอยู่เดิม ทำอย่างไรจะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้

เมื่อมองแบบพิจารณาในมุมหนึ่ง การปฏิบัติธรรมแบบธรรมกายมีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งผูกพันกับกระบวนการในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา แต่หากมองแบบผิวเผินจะถูกเข้าใจไปว่ากำลังพยายามเปลี่ยนแปลงการคณะสงฆ์พุทธศาสนาปัจจุบัน ซึ่งทำให้ธรรมกายถูกเข้าใจผิดไป ตรงจุดนี้เองไม่ชัดเจนในจุดยืนของธรรมกาย อาจจะเป็นวิธีการของทางวัดเองที่ทำให้คลุมเครือเพื่อเป็นจุดยุทธศาสตร์

p.4 เมื่อหลังการจัดกำหนดกิจกรรมที่แน่นอน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้มีกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองหลวงเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ๆ และชนชั้นกลางเหล่านี้ต้องการการบริการที่เมื่อไปวัดแล้วจะได้สิ่งเหล่านี้ ซึ่งทำให้เขาพอใจคือ วัดที่สะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะฉะนั้นการที่วัดทำสิ่งเหล่านี้ได้ดี จึงตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มเหล่านี้ได้ และสามารถดึงคนเหล่านี้ให้เข้ามาวัดได้ สรุปได้ว่าเป็นวัดที่มีเสน่ห์และดึงดูดกลุ่มชนชั้นกลาง เมื่อมีคนมาจำนวนมากจึงนำไปสู่การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาต่อไป

p.5 ทางด้านเนื้อหาของคำสอนและหลักปฏิบัติ มีเหตุปัจจัยหลัก ๒ ประการ

๑. เป็นการปรับตัวต่ออัตวิสัยความเป็นสมเหตุสมผลในยุคใหม่

๒. การเคลื่อนเข้ามาใกล้กันระหว่างฆราวาสและพระ

ในข้อแรก เป็นผลมาจากทัศนะทางตะวันตก และทัศนะการมองโลกเช่นนี้กระตุ้นให้เกิดการเร่งสถาปนาพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐานให้เกิดขึ้น ทั้งพุทธทาส สันติอโศก ได้พยายามกระทำสิ่งเหล่านี้

ส่วนธรรมกายกระทำโดยอาศัยพื้นฐานจากพุทธจารีตที่มีแต่เดิมอยู่แล้ว ไม่ได้ฉีกคิดความใหม่เพียงแต่ขยายความ เอาหลักธรรมะในพุทธที่มีอยู่แล้วมานำเสนอเชิงปฏิบัติ เช่น ทำวัดให้สะอาด ให้เห็นผลให้คนยอมรับได้ พอทำจริง ๆ เกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัวขึ้นมา

ทัศนะเกี่ยวกับโลกเช่นนี้ (ความเป็นเหตุ เป็นผล) ยังเกี่ยวข้องโดยทางอ้อมต่อกระบวนการเคลื่อนไหวที่พยายามทำให้เกิดลักษณะพุทธศาสนาที่เป็นมาตรฐาน ผลักดันให้ทั้ง ๓ กลุ่ม พยายามหาคำตอบที่เป็นมาตรฐานให้กับโลก พยายามทำให้เป็นมาตรฐานให้โลกยอมรับว่าควรจะเป็นเช่นไร และให้โลกยอมรับพุทธชุมชนเมืองในท้ายที่สุด

Page ในกรณีของธรรมกายประสบการณ์ที่เกิดจากการทำสมาธิเอง ได้ช่วยเชื่อมโยงทางขอบเขตทางอภิปราย ซึ่งปรกติแล้วเข้ากันไม่ค่อยได้ (เข้ากันได้ยาก) กับทัศนะเรื่องโลกแบบลัทธิความสมเหตุสมผล เช่น เรื่องนรก สวรรค์ บุญ บาป ไม่รู้จะอธิบายอย่างไร ซึ่งปรกติเข้ากันได้ค่อนข้างยาก แต่ผลจากประสบการณ์ตรงของกรณีธรรมกาย ทำให้สามารถเชื่อมโยงเรื่องของอภิปรายให้เข้ากับชนชั้นกลางในเมืองได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งปรกติชนชั้นกลางในเมืองชอบความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ค่อยยอมรับเรื่องที่ยังอธิบายไม่ได้ แต่ในกรณีของธรรมกายมีเรื่องการปฏิบัติธรรมเข้ามา มันไม่ต้องการอธิบายเหตุผลแล้ว เพราะเกิดจากประสบการณ์ตรง เพราะฉะนั้นอาศัยการปฏิบัติเองที่เชื่อมกับความรู้พุทธศาสนาเชิงอภิปราย เชื่อมกับคนในเมืองหลวงและชนชั้นกลางในเมืองหลวง เข้ากันได้สนิทกัน

ภาคผนวก ก

การเคลื่อนไหวของพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปฏิบัติสมาธิ

วิทยานิพนธ์ปริญญาคุยฎิบัณฑิต

โดย ยาโนะ โยชิตากะ (Mr. Yano Yoshitake) มหาวิทยาลัยโตเกียว พ.ศ. 2543

หัวข้อในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาการพัฒนาเชิงสังคมและกิจกรรมที่วัดปากน้ำ ประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรกว่า ๕๐% นับถือพุทธศาสนา วัดปากน้ำได้พัฒนากิจกรรมและการปฏิบัติสมาธิที่มีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใครในช่วงต้น ค.ศ.ที่ ๒๐ และวัดพระธรรมกายได้กลายเป็นกลุ่มศาสนาที่ใหญ่โตสืบสานการปฏิบัติสมาธิแบบนั้นในช่วงปี ๑๙๗๐ วัดทั้งสองได้เน้นการวางแนวความคิดทางศาสนาที่เรียกว่า “ธรรมกาย” ซึ่งมีการปฏิบัติสมาธิที่มีลักษณะพิเศษให้เกิดขึ้น การทำสมาธิแบบนั้นมีจุดหมาย คือมุ่งสู่นิพพาน ด้วยการนึกถึงพระพุทธรูป แสงสว่าง ลูกแก้วอยู่ในตัว นอกจากนี้การเกิดขึ้นของการทำสมาธิแบบนั้น ยังเชื่อมอยู่กับการได้รับพลังคุ้มครองที่ลึกลับ การวิเคราะห์กระบวนการความสำเร็จของการปฏิบัติสมาธิดังกล่าว รวมทั้งกิจกรรมของวัดทั้ง ๒ และภูมิหลังเชิงสังคม ไม่เพียงแต่ทำให้ทราบถึงประวัติของกลุ่มศาสนาที่มีลักษณะพิเศษ แต่ยังเป็นการทำให้ทราบถึงสภาพเชิงสังคม เชิงประวัติศาสตร์อันยาวนาน ความสัมพันธ์ทางศาสนากับสังคมไทยปัจจุบันซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในการวิจัยครั้งนี้เน้นเรื่องการพัฒนาการและการก่อตัวของสมาธิแนววิชาวชิชาธรรมกาย และวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาและสังคมไทย ช่วงประมาณ ๑ ศตวรรษที่ผ่านมา และลักษณะพิเศษของการเปลี่ยนแปลงนั้น

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีรายละเอียดดังนี้

บทที่ ๑ กล่าวถึงประวัติวัดปากน้ำ และกิจกรรม แนวคิดการทำสมาธิของพระมงคลเทพมุนี (อดิศักดิ์เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ) รายละเอียดกิจกรรม และภูมิหลังเชิงสังคม

บทที่ ๒ ยกตัวอย่าง กิจกรรมของวัดพระธรรมกาย ซึ่งเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีการเพิ่มขึ้นของสาธุชนจำนวนมากโดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมือง

บทที่ ๓ วิเคราะห์กิจกรรมของทั้ง ๒ วัดจากความสัมพันธ์ของมาตรการทางศาสนาในไทยสมัยใหม่ และสังคมบริโภคนิยม

จากการศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิด และกิจกรรมของหลวงพ่อดล ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการทำสมาธิแนววิชาวชิชาธรรมกาย ทำให้ทราบถึงความเชื่อมโยงอย่างแน่นแฟ้นของมาตรการทางศาสนาในสังคมไทยยุคนั้น และการทำสมาธิแบบธรรมกาย จากการศึกษาชีวประวัติของหลวงพ่อดล ซึ่งเขียนโดยหลานของท่าน (ซึ่งภายหลังต่อมาคือ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น)) และสาธุชนในยุคบุกเบิกกล่าวว่าในขณะที่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงระบบการคณะสงฆ์ สภาพทั่วไปในเรื่องของความเชื่อในพลังคุ้มครอง และแนวคิดการทำสมาธิที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแบบธรรมกาย ได้ถูกก่อตัวขึ้น หรือเรื่องของลูกศิษย์ลูกหาที่แนวคิดอมหลวงพ่อดล ซึ่งเป็นคนที่ห่างไกลจากบ้านเดิมในชนบท ได้ถูกบันทึกไว้

นอกจากนี้ จุดเด่นเกี่ยวกับแนวคิด ซึ่งสามารถแบ่งเป็น ๔ จุดใหญ่ ๆ คือ

๑. แนวความคิดของหลวงพ่อดศ เป็นลัทธิที่รวมเอาลัทธิแบบพุทธจารีตเข้าไว้ด้วย
๒. ศักดิ์ภายใน ซึ่งเป็นตัวคนที่สามารถเข้าถึงได้โดยการทำสมาธิแนววิชชาธรรมกาย มีระดับของตัวตนและเป็นคู่ ซึ่งถ้าเข้าถึงตัวตนภายใน ก็สามารถเข้าสู่ดินแดนที่เรียกว่า อายคนนิพพาน ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์
๓. วิชชาที่เรียกว่า มรรคผล และวิชชารูปซึ่งเป็นวิชาที่มุ่งจะช่วยทุกข์ของสรรพสัตว์ตลอดทุกโลก มีสาธุชนเป็นจำนวนมากน้อยเท่ากันที่สามารถทำได้
๔. ในพุทธเดรวาทมีจารีตประเพณีมากมาย ส่วนหนึ่งของการทำสมาธิแนววิชชาธรรมกาย มีแนวโน้มว่ามาจากแนวความคิดของมหาธาน และแนวความคิดที่แยกมาจากพุทธเดรวาทดั้งเดิม ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนกับพุทธมหาธาน

หลังจากการมรณภาพของหลวงพ่อดศ แม้ว่าจะถูกสานต่อความเชื่อผู้ปล้ำคุ้มครองที่มาจากอาจารย์ แต่วัดปากน้ำขาดผู้นำที่มีความสามารถดึงดูดใจคน ดังนั้นการเคลื่อนไหวใหม่จากวัดปากน้ำ ผู้วัดพระธรรมกายจึงได้เกิดขึ้น

วัดพระธรรมกาย ซึ่งมุ่งเน้นขยายไปยังชนชั้นกลางในเมือง เริ่มทำกิจกรรมตั้งแต่ยุคปี ค.ศ. ๑๙๗๐ (พ.ศ. 2513) มีพระสงฆ์เกือบ ๑,๐๐๐ รูป และมีการทำงานอย่างเป็นระบบ ในปัจจุบันกลายเป็นวัดใหญ่ ที่มีสาขาต่างประเทศถึง ๑๐ ประเทศ ผู้ที่เป็นศูนย์รวมขององค์กรและวัดนั้นก็คือ แม่ชีอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง หลวงพ่อธัมมชโย (เจ้าอาวาสวัดคนแรก) และรองเจ้าอาวาส (หลวงพ่อดศศิโ) รวม ๓ ท่าน จากชีวประวัติของท่านทั้ง ๓ มีความเชื่อในโลกอื่น มีความเชื่อในพลังคุ้มครองจากพระสงฆ์เป็นต้น และความเป็นไสยศาสตร์ค่อย ๆ ถูกกลบบทบาทไป กลายเป็นพิธีที่ไม่เปิดเผย

นอกจากนี้ยังพบว่า วัดถูกก่อตั้งโดยกลุ่มคนหนุ่มสาวซึ่งมุ่งหวังที่จะมีชีวิตพ้นโลก โดยมีพระธัมมชโยเป็นศูนย์รวมใจ หลังจากนั้นพวกเขาก็ขยายองค์กรมาเรื่อย ๆ และมีการจัดรูปแบบกิจกรรมของวัดแบบใหม่โดยนักศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มปัญญาชนที่มีพลังชี้นำ ทำให้เห็นถึงการพัฒนามากของกิจกรรม ซึ่งทำให้เราสรุปได้ว่า สภาพแบบนั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมไทยทุกด้านไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง

นอกจากนี้ สาธุชนโดยทั่วไปของวัดกล่าวกันว่าเป็นชนชั้นกลาง แต่ตรงจุดนี้เป็นเฉพาะส่วนหนึ่งของหน่วยงานขององค์กรเท่านั้น แต่ถ้ามองจากสาธุชนของวัดทั้งหมด คนเมืองที่มีการศึกษาค่ำ หรือสามเณรที่มาจากชนบทก็มีจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์และทำแบบสอบถามทำให้ทราบว่าสาธุชนโดยทั่วไปมีเป้าหมายมุ่งสู่พระนิพพาน โดยการฝึกฝนทั้งศีล สมาธิ ความเชื่อที่เน้นผลของทานในชาติปัจจุบันรวมกัน เป็นสิ่งที่เชื่อมกันจากปี ๑๙๕๘ เป็นต้นมา เราสามารถมองเห็นถึงความศรัทธาใน ๒ เรื่อง คือ ศรัทธา พลังคุ้มครองซึ่งกลายเป็นจุดเน้นของวัด และศรัทธาคือพิธีกรรม , สถานที่รักษาศีลเจริญภาวนา (ซึ่งกล่าวไว้ในส่วนที่ ๒)

เพื่อให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นถึงคุณลักษณะพิเศษของการพัฒนาและการก่อตัวของสมาธิแนววิชชาธรรมกาย มีความจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์หลาย ๆ จุด บนสภาพของการเปลี่ยนโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมในปัจจุบันและมาตรการทางศาสนาในยุคเริ่มต้น

ก่อนอื่นจุดที่ควรมองเป็นอันดับแรกคือ กระบวนการทำให้พุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบันเป็นระบบ ด้วยกระบวนการนี้จึงเกิดจารีตกระแสหลัก ขณะเดียวกันก็เกิดจารีตกระแสรองขึ้น ถ้าจะแสดงสัญลักษณ์

ง่าย ๆ พุทธยุคใหม่ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเกิดขึ้นของ ๒ ฝ่าย ที่ว่าฝ่าย A , ฝ่าย A+ ไม่ใช่ A แนวความคิดของหลวงพ่อดศเป็นแบบหลัง นอกจากนั้นฝ่าย A (จารีตกระแสหลัก และฝ่าย A+ ไม่ใช่ A (การผสมผสานระหว่างกระแสหลักและไม่ใช่กระแสหลัก) มีความเป็นไปได้ในการดำรงอยู่ หากมองจากจารีตกระแสหลัก อาจกล่าวได้ว่าพุทธดั้งเดิมยังคงหลงเหลืออยู่ ถ้ามองจากการผสมผสานของจารีตกระแสหลัก และไม่ใช่กระแสหลัก ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นพุทธแบบผสมผสาน แต่สิ่งที่นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นแสงสว่างและมมมีที่เพิ่มขึ้นในเวลาเดียวกัน โดยกระบวนการเป็นหนึ่งเดียว

นอกจากนี้ หลักร่วมที่ได้รับความนิยมที่ไม่ใช่เป็นพลังคุ้มครองประเภทที่ต้องพึ่งพิงของพระสงฆ์ แต่ด้วยการเปลี่ยนพลังศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในตัวของแต่ละคน และด้วยวิธีนี้เองจึงเกิดตัวตนเชิงพุทธศาสนาที่แตกต่างจากที่อื่นขึ้น ตัวตนนี้แตกต่างจากตัวตนของฝ่ายตะวันตก แต่เป็นตัวตนเฉพาะ เพราะฉะนั้นตัวตนเชิงศาสนาเช่นนั้น ที่วัดพระธรรมกายมี 2 รูปแบบคือ

๑. ตัวตนเชิงศาสนาแบบธรรมกาย พัฒนาโดยความเชื่อเรื่องทาน ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและตัวตนแบบใหม่ โดยการปลูกฝังเรื่องสัญลักษณ์เป็นต้น โดยทางสื่อวัฒนธรรม สถานะที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้รูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบนั้น เป็นรูปแบบที่สืบทอดโดยมีบุญร่วมอยู่ในพุทธแบบมวลชนที่เคยมีมา แต่ในกรณีของวัดพระธรรมกาย ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่อ้อม ซึ่งทำให้สมบูรณ์ด้วยการสัมผัสโดยตรงด้วยสมาธิ

๒. ตัวตนเชิงศาสนาแบบธรรมกาย พัฒนาโดยความเชื่อเรื่องศีล ภาวนา ซึ่งก่อให้เกิดกาย ใจ ที่เกิดกิจกรรม องค์การ ที่ตั้งบนพื้นฐานสังคมบริโภคนิยม ยิ่งกว่านั้นจุดมุ่งหมายของเหล่าศาสนิกคือ การมุ่งสู่นิพพานและถ้ามองในระดับอัตวิสัย การทำให้เป็นจริงเป็นสิ่งที่สวนกระแสกับสังคมบริโภคนิยม แต่หากมองในระดับภววิสัย อาจพูดได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกฝังรากอยู่ในสังคมบริโภคนิยม และสิ่งนี้เองก็กลายเป็นข้อวิพากวิจารณ์เชิงบริโภคนิยมอย่างกว้างขวางในกลุ่มปัญญาชน

ภูมิหลังที่เกิดการเคลื่อนไหวของวัดพระธรรมกายนี้ ด้านหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วและการดำรงอยู่ของชนเมือง ซึ่งสูญเสียกิจกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น พุทธศาสนาที่เคยฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างแน่นแฟ้นที่บ้านเกิด และอีกด้านหนึ่งได้สูญเสียพื้นฐานของความเชื่อเชิงสัมผัสได้จริง นอกจากนี้ยังมีความเป็นไปได้ถึงการต่อสู้เกี่ยวกับตำแหน่งภายในคณะสงฆ์ แต่ด้วยความเข้มแข็งของอำนาจกษัตริย์ พุทธศาสนาประจำชาติยังคงสามารถดำรงอยู่ได้ แต่ด้วยไม่ลงรอยกันของทั้งสองฝ่าย ไม่เพียงแต่วัดพระธรรมกายเท่านั้น นอกจากนี้ยังเกิดการเคลื่อนไหวทางศาสนาแบบใหม่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการประสานความไม่ลงรอยกันด้วยการลงหาจุดที่เป็นลักษณะเฉพาะหลาย ๆ แบบ

นอกจากนี้การหาจุดร่วมเช่นนั้น ในพุทธศาสนิกายเถรวาทในไทยปัจจุบัน สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือศาสนาเชิงบุคคลซึ่งยึดถือความเป็นสาธารณะ และศาสนามวลชนเชิงสังคมเมือง

กรณีวัดพระธรรมกายซึ่งกล่าวได้ว่าเป็น ศาสนาแบบแรก (ศาสนาที่มีรูปแบบเฉพาะแต่มีความเป็นสากล) ได้ผสมผสานเทคโนโลยี การดำเนินไปของเศรษฐกิจโลก แนวความคิดเกี่ยวกับการกระทำ ซึ่งถูกฝังอยู่ในความสัมพันธ์มนุษย์และชุมชน ความเชื่อในพลังคุ้มครองของการมุ่งตรงต่อนิพพาน (ไม่ใช่กระแสหลัก) มากกว่าการเข้าไปมีส่วนแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ หรือการเมือง และยังมุ่งเน้นการทำรูปแบบใหม่ในความสัมพันธ์ทางสังคมและตัวตนในสังคมบริโภคนิยม นอกจากนี้ยังแตกต่างจากจารีตกระแสหลักซึ่งมีรูปแบบพื้นฐานจากศาสนามวลชนแห่งชาติ และเพื่อให้เกิดลำดับขั้นในเชิงแนวความคิด ความเชื่อที่มีพื้นฐานบนความรู้สึกร่วมที่เกิดขึ้นจาก

การสร้างรูปแบบมิตินิใหม่ แม้ว่าจะมุ่งหมายเพียงความเป็นพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่ก็ยังค่อนข้างจะห่าง

อีกด้านหนึ่งความเคลื่อนไหวของพวกที่เห็นศักยภาพกับพระนักพัฒนา และพระนักปฏิรูป (ศาสนาवलชนเชิงสังคมเมือง) มีรูปแบบแตกต่างจากวัชรธรรมชุตินิกาย การใช้สภาพโลกาภิวัตน์ สร้างความรู้สึกลใหม่ในเรื่องความเชื่อซึ่งถูกฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมและตัวตน โดยการรับแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองโดยตรง แต่ทว่าพระนักปฏิรูป พระนักพัฒนา และผู้ที่เห็นด้วย หนีไม่พ้นจากพลังของศาสนาवलชนแห่งชาติ และอำนาจกษัตริย์อย่างสมบูรณ์ จึงสันคลอนต่อช่องว่างระหว่างจิตสำนึกเป็นปึกแผ่นทั้งหมดของสังคมเมืองและความสำนึกในความเป็นพุทธศาสนิกชนของชาติ

ในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน ขณะที่อำนาจทางการเมืองขึ้นาอยู่ัน ก็มีอำนาจของกษัตริย์เหลื่อมซ้อนกันอยู่ด้วย อำนาจของกษัตริย์ = อำนาจของรัฐ นอกจากนี้ประเทศไทยยังใช้ระบบศาสนาที่เป็นศาสนาแบบทางการยอมรับ ในการแยกตัวจากคณะสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ช่องว่างของระบบศาสนาในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าไม่มีเสถียรภาพเนื่องจากการวิพากษ์วิจารณ์ การแก่งแย่ง การถกเถียงกันในจุดที่หลากหลายในการกระทำ

ที่เรียกว่า ศาสนาवलชนแห่งชาติ (หมายถึงวัด โดยทั่ว ๆ ไป)

ศาสนาแบบเฉพาะที่มีอยู่ในกรอบ (หมายถึงวัชรธรรมกาย)

และศาสนาแบบवलชนเชิงสังคมเมือง (หมายถึง วัดที่ท่ทำเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์)

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นามสกุล : นางสาวอชวัน หงิมรักษา

วันเดือนปีเกิด : วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2506

สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ 358/2 อ.เทเวศร์ จ. กรุงเทพมหานคร

วุฒิการศึกษา : ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ประถมศึกษาเอก

หน้าที่การงาน : เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษา มูลนิธิธรรมกาย

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย